

Naturskyddsområdet Shah Foladi sett från platsen för en av de sprängda Buddhastatyerna i Bamiyandalen. Foto: UNEP.

Stora miljötmaningar i Afghanistan

Afghanistan är ett av världens tio mest sårbara länder när det gäller klimatförändringar, på grund av sitt torra klimat och sitt huvudsakligen agrara samhälle. Vatten är en nyckelresurs, skogen ger bränsle och material, binder mark och förhindrar erosion. Båda resurserna har minskat markant under senare decennier. Glaciärerna i bergmassiven krymper. Landsbygdsbefolkningen plågas av laviner och jordskred, torka och översvämningar. I städerna ökar luftföroreningar och sanitetsproblem i takt med den kraftiga urbaniseringen. Nu pågår förberedelserna inför klimatkonferensen i Paris i december för fullt. TEXT: GUDRUN RENBERG

Luftförorening från en asfaltfabrik i Herat, vid tiden för miljökartläggningen 2003.

MILJÖARBETE BEDRIVS NUMERA RUNT om i Afghanistan, och medvetenheten och entusiasmen är på sina håll hög. I augusti firades i Bamiyan den sjunde Sidenvägsfestivalen, där FNs miljöorgan UNEP tillsammans med Afghanistans miljöskyddsmyndighet NEPA (National Environmental Protection Agency) drev kampanj för att höja medvetenheten om klimatförändringar, naturkatastrofer och landets miljöutmaningar. Allt i Afghanistans första nationalpark, Band-e-Amir.

I Bamiyan firades också i somras World Environment Week med stor stolthet.

– Jag tror Afghanistan är världens kanske enda land där det firas, säger Andrew Scanlon, programansvarig på UNEP, som sett miljömedvetenheten bli allt starkare på alla nivåer.

Men arbetet med miljöfrågor har utvecklats långsamt och gradvis under många år, och utmaningarna är fortsatt stora. Kombinationen av krig, civil oordning, brist på styrning samt torka har kraftigt påverkat Afghanistans natur och miljö. Det har lett till en långtgående markförstörelse, åtgångna naturresurser, och ökad sårbarhet vid naturkatastrofer och matbrist. Att vårda miljön och naturen är också nödvändigt för landsbygdsbefolkningens försörjning och överlevnad. Men för att rehabilitera och vårda naturresurser och miljö behövs långsiktig social stabilitet, systematisk datainsamling, övervakning och styrning. Allt detta har fattats Afghanistan så länge.

Den stora miljökartläggningen 2003

Miljöarbetet i Afghanistan kom mer systematiskt igång 2002. UNEP fick då i uppdrag att göra en omfattande kartläggning av Afghanistans miljösituation. Man undersökte luftföroreningar i urbana miljöer, yt- och grundvattenresurser, skogförstörelse, sophantering och sanitet, luftkvalitet och ökenutbredning. Även statusen av olika skyddade områden undersöktes.

Kartläggningen utfördes av ett team av 20 afghanska och internationella experter, som besökte 38 städer och 35 olika platser på landsbygden. Man tog prover på luft, jord och vatten, samt testade nivåer av kemiska föroreningar. Satellitanalyser bidrog med värdefullt material, särskilt i områden som av säkerhetsskäl inte kunde besökas. UNEP samverkade med en rad afghanska myndigheter och institutioner, samt olika ideella organisationer och andra FN-organ. Finansiellt stöd för uppdraget gavs av Kanada, Finland, Luxemburg och Schweiz.

SAK OCH MILJÖ

Svenska Afghanistankommittén har inget särskilt program eller projekt med miljö som huvudfråga. Men miljömedvetenheten inom organisationens programverksamhet ökar, och inom flera av SAKs landsbygdsutvecklingsverksamheter är miljö ett viktigt element – exempelvis inom SAKs försörjningsprogram i Balkh-provinsen som började 2014 och utvidgas under den pågående strategiska perioden (2014–2017). Projekt med inriktning försörjningsmöjligheter på landsbygden är beroende bland annat av att jordbruk drivs på ett hållbart sätt.

SAK tillsatte också 2014 en tjänst i Kabul med särskilt ansvar för miljöfrågor.

När UNEP gör miljöstudier av konflikttrabbade länder – *post-conflict environmental assessments* – fokuserar de vanligtvis på krigsrelaterade skador och miljöpåverkan från kemikalieutsläpp efter bombningar. Men Afghanistan var annorlunda. Här fann man en generellt mycket långt gången nedbrytning av miljön, i hög beroende på en nästan total kollaps av lokal och nationell styrning.

Afghanistans miljöutmaningar

UNEPs studie 2003 ringade in några stora miljö- och naturproblem i Afghanistan efter åren av krig.

Vattenresurserna, så centrala för jordbruk – den afghanska ekonomins hjärta – och människors hälsa var svårt påverkade av torka och av illa övervakade uttag. Många gånger hade brunnar borrhats utan någon som helst miljökonsekvensanalys eller samordning. Och många vattentäkter befanns hotade av föroreningar från soptippar, kemikalieutsläpp och öppna kloaker. Våtmarker hade helt torkat ut, så djurliv kunde inte överleva där och agrar produktion inte fungera.

Skogarna i Afghanistan är enormt viktiga för befolkningen, som bränsle, byggmaterial och inte minst som skydd för laviner och erosion, vilket är stora problem på många håll på landsbygden. Vid UNEPs kartläggning fann man att barrskogarna i de östra delarna hade minskat med hela 50 procent sedan bara 1978, och att skogsförstörelsen är omfattande generellt i hela Afghanistan. Några av orsakerna till det är oövervakad avverkning, ofta för illegal export, och det utbredda betandet som förhindrar återväxt.

Konflikten och de försämrade möjligheterna till försörjning på landsbygden har drivit in människor till städerna. Och fem miljoner afghaner, som flytt landet under krig, återvände efter 2001 – ofta till städerna. Afghanistans omfattande urbanisering har i sin tur kraftigt ökat miljöproblemen där. Enorma soptippar, ofta felplacerade uppströms nära stora städer som Herat, hade lett till grundvattenföroreningar och infektionsspridning. Sjukhusen befanns vid UNEPs kartläggning vara veritabla infektionshärdar, eftersom medicinskt avfall inte hanterades korrekt.

Luften, saniteten och sophanteringen hade också blivit sämre i städerna i takt med den stora inflyttningen av människor.

Och sist men inte minst fann man stora hot mot Afghanistans växt- och djurliv. I en lång lista över hotade arter finns bland andra snöleopard, vildgetter, asiatisk svartbjörn, flamingo och olika typer av örn.

Ett naturområde var någorlunda välskyddat – Band-e-Amir, som är Afghanistans första nationalpark. Sedan dess har ytterligare två naturskyddsområden inrättats, det senaste i år: Shah-Faludi – ett område av nyckelbetydelse vad gäller artvariation, samt av stor kulturell betydelse i hjärtat av den gamla Sidenvägen.

Det är inte de många åren av krig och konflikt som i sig skapat Afghanistans miljöproblem. Men de har stört den naturliga balansen mellan människa och natur. Det säger Andrew Scanlon, UNEPs programchef i Afghanistan, och geolog med många års erfarenhet av naturskydd och miljöfrågor.

– Fram till 70-talet fanns en nära relation mellan befolkningen, landskapet och naturen. De traditionella kunska-

När människorna flytt landsbygden under decennier av konflikt har traditionella kunskaper i hög grad försvunnit, säger Andrew Scanlon, programchef vid UNEP i Afghanistan.
Foto: UNEP.

perna har i hög grad försvunnit genom de 40 år av konflikt när människor flytt landsbygden för de relativt sett säkrare städerna, eller flytt landet, säger Andrew Scanlon.

Miljöarbetets organisering efter 2003

UNEPs kartläggning gav en lång rad rekommendationer för vad Afghanistan behöver åtgärda när det gäller miljö. En förutsättning var att organisera institutioner och att skapa legala ramverk.

Som ett första steg skapades därför med UNEPs stöd en samordnande miljömyndighet i landet – NEPA. Sedan dess arbetar UNEP och NEPA nära tillsammans på en rad miljöområden.

Andrew Scanlon vid UNEP menar att inrättandet av NEPA var en stor framgång och myndigheten har en central roll sedan dess. NEPA är en del av regeringen, och i parlamentet finns en stark miljögrupp. Andra framgångar

NEPA

NEPA (National Environmental Protection Agency) har 790 anställda inom åtta divisioner, med kontor i alla provinser. Deras arbete sker inom sektorerna naturresurser, urban- och föroreningsskontroll, samt nationella policyer och lagstiftning.

UNEP I AFGHANISTAN

UNEP (FNs miljöorganisation) samverkade i den stora miljökartläggningen 2003 med en rad afghanska myndigheter och institutioner, samt olika ideella organisationer och andra FN-organ. Finansiellt stöd gavs av Kanada, Finland, Luxemburg och Schweiz.

UNEP deltog i och stödde inrättandet av NEPA, idag landets viktigaste miljömyndighet som samordnar andra relevanta myndigheter.

UNEPs miljöinsatser sker nära i samarbete med NEPA i fem provinser: Balkh, Badakshan, Bamiyan, Daikundi och Kabul.

UNEP samarbetar med sex nyckeldepartement för miljö samt direkt med regeringen.

KLIMATFÖRÄNDRINGAR I AFGHANISTAN

Större glaciärer i Hindu Kush och Pamirbergen har minskat med 30 procent under det senaste halvsekle, små glaciärer har försvunnit helt. Prognosen för den globala uppvärmningen i Afghanistan är i bästa fall 2 grader och i värsta fall 5 graders temperaturhöjning till år 2100. Konsekvenserna för Afghanistan kommer vid båda scenarierna att bli mycket stora för jordbruket och olika typer av gröda, som befolkningen är mycket beroende av.

Bilden: Murar byggs som skydd mot översvämningar
 Foto: UNEP.

är de legala ramverk som tillkommit efter 2003. Afghanistan har till exempel en stark miljölag sedan 2007, och det finns en nationell miljöaktionsplan.

– Att NEPA har säkrat sin egen budget hos finansministeriet och inte är beroende av bistånd är också en framgång, menar Andrew Scanlon.

Miljösituationen idag

Efter UNEPs kartläggning av miljön i Afghanistan har endast en uppföljning gjorts, den miljörapport (State of the Environment report) som varje land ska göra, helst vart tredje år. Där samlas data in för att kunna mäta i enlighet med vissa fastställda och mätbara miljöindikatorer. Den senaste för Afghanistan gjordes 2008, men nästa är under arbete och ska publiceras 2016.

Det går därför inte att ännu ge en helt klar bild över situationen i dagsläget. Att Afghanistan i stort sett brottas med samma stora problem som ringades in vid kartläggningen 2003 står klart, men Andrew Scanlon ser att det går framåt på flera områden och nivåer. Lagstiftning, institutioner och samordning har tagit tid att organisera men där har Afghanistan idag mycket på plats, inklusive en stark miljölag. Ett annat tecken på framgång är att miljömedvetenheten generellt ändå har ökat tydligt, enligt Scanlon. Och sophantering är bättre.

– Sophanteringen är nu på en acceptabel nivå, särskilt om man tänker på från vilken nivå man började. I de fem största städerna har man infört ny teknik för att omvandla sopförbränning till energi, på samma vis som man gör i Stockholm. Så det rör sig åt rätt håll, särskilt om man sätter det i relation till den stora folkökningen, säger Andrew Scanlon.

Sopnivåerna är ändå märkbart lägre än i västländerna, markerar Scanlon.

Luften i Kabul förtjänar en särskild kommentar. Som ett lock över city ligger ofta ett tjockt, gråbrunt dis, som gör de vackra bergen i fjärran osynliga för blicken. Det ryktas att

Kabul till och med är en av världens mest luftförorenade huvudstäder.

Det menar Andrew Scanlon är helt fel.

– Det dis man ser i Kabul är från byggen, trafik, eldning och andra partiklar. Det ser illa ut men är inte i närheten av att vara så skadligt som luften i städer som Peking, New York eller stora europeiska städer som Hamburg och London.

Vägen till Paris

Inför Pariskonferensen om det globala klimatet i december, förbereder sig Afghanistan på olika nivåer – inklusive regeringsnivån – nu med att formulera sina åtaganden för att bidra till att stävja klimatförändringarna, det så kallade INDC (Intended Nationally Determined Contribution). Där finns också skrivningar om landets behov av tekniskt och finansiellt stöd samt kapacitetsutveckling.

När denna text skrivs pågår högnivåförhandlingar med regeringen i Kabul inför Pariskonferensen och UNEP och NEPA har genomfört en rad expertseminarier och konferenser under 2015 under rubriken ”Vägen till Paris”. Under oktober kommer Afghanistans INDC att publiceras för andra länder att se.

Afghanistan hör till olika globala grupper av länder, som till exempel de så kallade LDCs (Least Developed Countries, minst utvecklade länder).

De områden där Afghanistan ser möjligheter i Paris är, som generellt för låginkomstländer, att få till avtal om tekniskt stöd, finansiering och stöd för kapacitetsutveckling. De rika ländernas åtaganden handlar framför allt om att få ned sina koldioxidutsläpp och ge stöd till de fattigare länderna.

– Jag hoppas att Afghanistan kommer att engagera sig starkt i Pariskonferensen och kämpa för sina frågor, men framför allt att de ska bygga allianser med andra. Om de går ihop med andra har de större chans att få resultat, säger Andrew Scanlon.